

TARİHSEL BAKIŞ AÇISIYLA SÖZLÜK*

— Türkiye’deki Japonca Örneği —

Ali Aycan Kolukısa

Özet

“Sözlük nedir ve nasıl doğmuştur?” sorusu günümüze varıncaya değin pek çok eser ve incelemede çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Bu çalışmada ise yine aynı soruya tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşımda bulunularak tarihi süreç içerisinde Japonya ile olan ilişkilerin Türkiye’deki Japonca eğitimini ilk nasıl ve ne şekilde başlattığı ve devam eden süreçte Japonca-Türkçe / Türkçe-Japonca alanında hangi sözlüklerin ne zamanlarda basıldığı gibi sorulara cevap aranmıştır. Türkiye’de basımı halen devam eden Japonca-Türkçe / Türkçe-Japonca sözlükler nitelikleri açısından incelediğinde ise, bu sözlüklerde bulunan madde başlıklarının ya sayılarının oldukça az olduğu, ya da cep sözlüğü olarak tasarlandıklarından kullanıcıları açısından gerekli olan pek çok bilgiye yer veremedikleri saptanmıştır.

Günümüz teknolojisinin bizlere sağladığı faydalar sayesinde bilgi erişimi konusundaki sıkıntılar oldukça büyük bir ölçüde aşılmış durumdadır. Japonca ve Türkçe alanında önceden hazırlanmış ve kullanıcılarının erişimine sunulmuş pek çok veri tabanı (derlem) bulunmaktadır. Bunlardan birçoğuna değindiğimiz bu çalışmanın, Japonca-Türkçe ve Türkçe-Japonca olarak hazırlanacak yeni nesil sözlüklere ışık tutması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Sözlük, Tarih, Japonya, Çin, Türkiye, Osmanlı, İki Dilli, Tek Dilli.

* Bu çalışma, “Hakuho Foundation 9th Japanese Research Fellowship Program”ı sırasında hazırlanmıştır.

DICTIONARIES FROM A HISTORICAL PERSPECTIVE

— A Case Study of Japanese Dictionaries in Turkey —

Abstract

The answer to the question of "What is the dictionary and how was it born?" has been discussed up to now in lots of papers. In this study, the same question is discussed from a historical aspect and afterwards the initiator of Japanese education in Turkey and the dictionaries written in Japanese-Turkish and Turkish-Japanese are handled. When these dictionaries are evaluated, it can be said for the dictionaries which have still publications in Turkey that they either have a very limited vocabulary or are really lack of answering the needs of their users for most of them are designed as a pocket dictionary.

By the widespread use of the internet in the recent years, the corpus databases developed both in Japanese and Turkish have become available for any user who wants to reach them. By introducing some of these databases in this study, it is expected to shed a light on how to create Japanese-Turkish and Turkish-Japanese avant-garde dictionaries.

Key words: *Dictionary, History, Japan, China, Turkey, Ottoman, Bilingual, Monolingual.*

Giriş

Kültürler arası farklılıklara bağlı olarak şekillenen farklı diller, dünya üzerindeki toplulukların birbirleri ile olan iletişimde bir duvar vazifesi görmüştür. Bir kültürü anlamak o kültürü yaşayan topluluğun dilini anlamaktan geçer. Bu denli birbirine sıkıca bağlı olan ve aynı zamanda birbirinden beslenen kültür ve dil olgusunu ayrı ayrı düşünebilmek mümkün değildir. Tarihin sayfalarında ilk olarak çeşitli askeri ve siyasi anlaşmazlıklarla gündeme gelmeye başlayan yabancı dil, beraberinde bu konuda elçi vazifesi görecektir insanlara olan ihtiyacı da doğurmuştur. İki farklı toplumun birbiri ile olan iletişimde kilit vazifesi gören bu insanlar, o devirlerde günümüz imkânlarına sahip olmadıklarından ne şekilde bir yabancı dili öğrendikleri halen tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Ancak muhtemelen iki farklı kültürden olan anne babadan doğmak suretiyle her iki dile de çocukluğundan itibaren hâkim olarak büyüüp, iki dilliliğe sahip hale gelebildiği olası bir kurgudur. Bu tür insanların sayıları oldukça az olduğundan tarih boyunca her zaman aranan kişi olmaları çok da şaşırtıcı bir durum değildir. Bu durum günümüzde de çok farklı olmayıp, teknolojiye gelişmeler her ne kadar makine çevirisi gibi alternatifleri de gündeme getirirse de bir ya da daha çok yabancı dile hâkim insanlara olan ihtiyaç halen değişmemiştir. Günümüzde insan toplulukları tarafından oluşturulan pek çok devlet kendi kültür ve dillerinin diğer kültürler tarafından anlaşılabilmesi için pek çok faaliyette bulunmaktadır. Bunların içerisinde en yoğun ve etkili olanı şüphesiz ki eğitimidir. Özellikle, küreselleşme ile birlikte 2000’li yılların başından itibaren önemi bir kat daha artan yabancı diller, ülkelerin ulusal politikalarına yön veren önemli unsurlardan biri haline gelmiş ve bunun sonucunda da pek çok ülke yabancı dil eğitimi konusundaki eğitim politikalarını yeniden gözden geçirme gereği duymuştur. Ülkemizde özellikle 2000’li yıllardan sonra pek çok üniversitede yabancı dil eğitimi alanında yeni anabilim dalları açılmış, sayılı üniversitede bulunan anabilim dalları da sayıları çoğaltılarak yurt genelinde yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dallarının da bunlardan biri olduğu söylenebilir.

Kültürler arası iletişimdeki ihtiyaçlara cevap verebilme doğrultusunda, bir yabancı dil öğrenilmeye başlandığında, pek çok ders kitabının yanı sıra ilk akla gelen ve olmazsa olmazlardan biri de hedef dil ile o dili öğrenecek olan bireyin ana dilinde hazırlanmış olan iki dilli sözlüklerdir. Öte yandan, yabancı dil öğreniminin vazgeçilmez öğelerinden olan sözlüklerin ilk olarak ne zaman ve nasıl ortaya çıktıkları tam olarak bilinmemektedir ancak bu konuda tarihsel verilere dayanan bir takım varsayımlar mevcuttur.

Sözlük Nedir ve Nasıl Ortaya Çıkmıştır

Sözlüğün ne olduğu konusuna geçmeden önce ilk olarak nasıl ortaya çıktığı konusuna değinelim. İlk sözlüğün tam olarak nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığı kesin ola-

rak bilinmemekle birlikte, genel olarak kabul gören görüş, iki dilli sözlüklerin tek dilli sözlüklerden önce ortaya çıktığı yönündedir. Aslında bu, giriş kısmında bahsettiğimiz sebepler göz önüne alındığında çok da sıra dışı bir durum değildir. Higashi (1995)'te sözlüğün tarihçesinin, batı Asya'da günümüzden 4 bin yıl kadar önceye dayandığından bahsedilmektedir (s.22). Yine aynı konuyla ilgili daha detaylı bilgi Sterkenbug (2003)'te görülmektedir. Sterkenbug (2003)'te ilk sözlüğün iki dilli olarak batı Asya'da M.Ö. 2600'lü yıllara tarihlendiğinden ve Akadlar ya da Babiller tarafından Sümer diline tematik olarak erişebilmek ve neticede bu dili anlayabilmek için kil tabletlere "kavramlar dizisi (thesaurus)¹" şeklinde yazılarak oluşturulduğundan bahsedilmektedir (s.8). Aynı kil tabletler, Durmuş (2009)'da ise M.Ö. 3000'li yıllara tarihlendirilmekle birlikte günümüzde bu eserin bazı parçalarının British Museum'da bulunduğu bilgisi de verilmektedir (s.398).

Japoncada, Türkçede "sözlük" anlamına tekabül ettiği düşünülen birden fazla kavram bulunmaktadır. Genel olarak kullanılan normal sözlükler göz önünde bulundurulduğunda dahi ilk etapta karşımıza "*Jisho*(辞書)" ve "*Jiten*(辞典)" olarak 2 farklı kavram çıkmaktadır. Bu iki kavram her ne kadar birbirine benzese de farklı durumlara göre kullanım ayırımına sahiptir. Ishikawa (2014)'te bu ayırım güncel dildeki verilerden oluşturulmuş veri tabanı kullanılarak oldukça detaylı bir biçimde incelenmiş ve neticesinde "*Jisho*(辞書)" sözcüğü tek başına ve genel olarak kullanılabilirken; "*Jiten*(辞典)" sözcüğünün bu tür bir kullanımının oldukça düşük oranlarda görüldüğü ve ayrıca "*Jiten*(辞典)" sözcüğünün "*Kokugo-jiten* 国語辞典" gibi, önüne kendisini sınırlandıran başka sözcükler gelmeden kullanımının çok da mümkün olmadığı gözler önüne serilmiştir (s.12-13). Ancak, örneğin "*Elektronik Sözlük*" gibi genel olarak bahsedilirken her ne kadar önüne başka sözcük gelse de "*Denshi Jisho* (電子辞書)" da olduğu gibi "*Jisho*(辞書)" sözcüğünün tercih edildiği de ilave edilmiştir (s.20). Öte yandan, örneğin "İngilizce-Japonca" ya da "Türkçe-Japonca" gibi belirli ve dar bir alt alana sahip sözcüklere "sözlük" kavramı ilave edileceği zaman ise "*Eiwa-jiten* (英和辞典)" ya da "*Donichi-jiten* (土日辞典)" de olduğu gibi "*Jiten*(辞典)" sözcüğünün tercih edildiği bilgisi de verilmiştir (s.20). Dolayısıyla, her ne kadar ikisi de Türkçeye "sözlük" olarak çevrilse de "*Jisho*(辞書)" sözcüğünün daha bağımsız, genel ve tek başına kullanılabilir bir kavram olduğunu, ancak "*Jiten*(辞典)" sözcüğünün ise bağımlı, öznel ve tek başına kullanımı pek mevcut olmayan bir kavram olduğunu söylemek mümkündür.

Dolayısıyla aşağıdaki tek dilli sözlüklerde "sözlük" kavramının Japonca eşdeğeri olarak "*Jisho*(辞書)" sözcüğü tercih edilmiş ve bu sözcüğün Japonya'da basımı bulunan tek dilli sözlüklerde nasıl ele alındığı incelenmiştir. Aşağıda "*Jisho*(辞書)" sözcüğünün bu tek dilli sözlüklerden biri olan "*Kōjien*"de görülen Japonca açıklaması ve bunun Türkçe çevirisi bulunmaktadır.

1 "Thesaurus" un Türkçe eşdeğeri, Kocaman (1998)'de adlandırıldığı hali ile "kavramlar dizisi" olarak kullanılmış olup Türkçede bu alanda Ş. Recai Cin'in 2 ciltten oluşan "*Kavramlar Dizini*" adlı çalışması mevcuttur.

じ-しょ【辞書】(Jisho)

❶ ことばや漢字を集め、一定の順序に並べ、その読み方・意味・語源・用例などを解説した書。(省略) (広辞苑第六版-電子版)

Türkçe Çevirisi:

Sözlük

❶ Kelime ve kanjilerin² toplanıp, belli bir sıraya dizilerek, bunların okunuş, anlam, etimoloji ve kullanım örneklerini açıklayan yazılı eser. (*kısaltma*)
(Kojien 6. Basım – Elek.Ver.)

Yine Japonca başka bir tek dilli sözlük olan “*Daijisen*”de “*Jisho*(辞書)” sözcüğü için aşağıdaki açıklama görülmektedir.

じ-しょ【辞書】(Jisho)

❶ 多数の語を集録し、一定の順序に配列して一つの集合体として、個々の語の意味・用法、またはその示す内容について記したもの。語のほかに接辞や連語・諺なども収める。また、語の表記単位である文字、特に漢字を登録したものも含めていう。辞書は辞典(ことばてん)・事典(ことてん)・字典(もじてん)に分類されるが、現実に刊行されている辞書の書名では、これらが明確に使い分けられているとはいえない。(省略)
(デジタル大辞泉 - Ver. 201304)

Türkçe Çevirisi:

Sözlük

❶ Çok sayıda kelimeyi bir araya toplayıp, belirli bir sıralamaya göre dizerek tek bir vücut olarak her bir kelimenin anlamının, kullanımının ve işaret etmekte olduğu içeriğin yazılı olduğu eser. Sözcük haricinde, ekleri, eşdizimli sözcükleri ve atasözlerini de içinde barındırır. Yine sözcüğün işareti olan yazıyı, özellikle Kanji’leri içerisinde barındıran eserler de dahil edilerek söylenir. Sözlük, “Jiten (Kotobaten)”, “Jiten (Kototen)” ve “Jiten (Mojiten)” şeklinde ayrılır ancak, gerçekte basımı olan “Jisho (Sözlük)” adlı başlık ile bunların kesin ayrımının yapılabilmesi mümkün değildir. (*kısaltma*)

(Dijital Daijisen – Ver.201304)

2 4.yy’da Çin’den Japonya’ya geçen Çince yazı karakterlerine Japoncada verilen ad.

Burada özellikle dikkat çekici nokta, “*Daijisen*”nin yukarıdaki tanımından da anlaşılacağı gibi, Japoncada aynı telaffuz³ ve ses birimine sahip ve yine “sözlük” kavramına eşdeğer sayılabilecek “Jiten” olarak adlandırılan 3 ayrı kavramın daha bulunmasıdır. Dolayısıyla, Japoncada “Jiten” denildiğinde de, yine Türkçeye “Sözlük” olarak çevrilebilen 3 ayrı kavram akla gelmektedir. Sugimoto (1999)’da, “Jiten (してん)” olarak telaffuz edilen bu 3 kavramın yazıldığı Çince İmlerin (Kanji Karakteri) birbirinden farklı olduğu ve her üçünün de günümüzde kullanımının mevcut olduğundan bahsedilmektedir (s.15). 辞典 imi ile yazıldığında, yukarıda da bahsettiğimiz üzere, içerisinde güncel sözcüklerin açıklandığı “Kelime Sözlüğü”⁴ akla gelmektedir. 事典 imi ile yazıldığında, belli bir zaman dilimi içerisinde yaşanmış ya da gerçekleşmiş olayları sıralı bir dizin içerisinde anahtar sözcük eşliğinde veren “Ansiklopedik Sözlük”, 字典 imi ile yazıldığında ise Japoncada kullanılan Kanji yazı karakterlerinin okunuş ve anlamlarının açıklandığı “Kanji Sözlüğü” akla gelir.

Yukarıda ele aldıklarımız tek dilli Japonca sözlüklerde görülen ve Türkçede “sözlük” kavramına tekabül eden açıklamalardan bazılarıdır. Burada bir de tek dilli Türkçe sözlükler içerisindeki “sözlük” kavramının nasıl ele alındığını görelim.

Sözlük (*isim*) Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat “*Türkçe Sözlük, Tarama Sözlüğü, Fransızca-Türkçe Sözlük, Türkçeden Almancaya Sözlük*”. (“Sözlük.” Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, Erişim: 2015)

- Sözlük**
1. Bir dilin kelimelerini alfabe sırasına göre toplayan ve bunların tür, köken, tanım ve kullanışları ile ilgili bilgileri veren öğretici kitap; lügat.
 2. Bir dildeki kelimelerin karşılıklarını başka bir dilde veren öğretici kitap.
- (kısaltma) (“Sözlük.” Ötüken Türkçe Sözlük, 2007. s.4329)

Yukarıdaki Türkçe tanımlar az çok Japoncada gördüğümüz tanımlara benzemektedir. Bu tanımların tamamına dayanarak, bir sözlüğün görevinin sadece o dildeki kelimeleri başka kelimelerle açıklamaktan ibaret olmadığı ve sözcüğün doğal dil

3 Bkz. NHK Hōsōbunkakenkyūka. *NHK Nihongo Hatsuon Akusento Jiten*. Nihonhōshōshuppanyōkai, 1998.

4 Sugimoto (1999)’de bu üçünün ayrımı yapılırken, yazar sözcüklerin açıklandığı 辞典(*Jiten*)’i diğerlerinden ayırt etmek için “Kelime Kitapçığı” ya da “Kelime Sözlüğü” anlamına gelen “Kotobaten(コトバテン)” terimini kullanır (s.15).

içerisindeki kullanımları ile eşdizimleri başta olmak üzere, o sözcüğün etimolojik, dilbilgisel ya da türüne ilişkin birtakım bilgileri de bir sözlüğün bünyesinde bulundurmasının günümüz çağı sözlüklerinden beklenen unsurlar olduğu söylenebilir.

Öte yandan, teorik sözlükbilim çalışmalarında öncü olan Amerika ve İngiltere gibi ülkelerdeki sözlükbilim araştırmalarına bir göz attığımızda, “sözlük” tanımının aşağıdaki şekillerde yapıldığını görmekteyiz.

Bir dildeki kelimeleri alfabetik sırayla ve genellikle anlam açıklamaları ile birlikte sunan Başvuru Eseri türü.

On altıncı yüzyıldan beri *sözlük* terimi, alfabetik (aynı zamanda tematik), genel (aynı zamanda özel) ve tek dilli (ancak aynı zamanda iki ve çok dilli) başvuru eserlerinden başlayarak, iki ve çok dilli eserlerden tarihsel ve pedagojik eserlere varıncaya değin, daha da geniş bir yelpazede kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, daha özel sözlük türlerini tanımlamada, örneğin THESAURUS, ANSİKLOPEDİ ya da TERMİNOLOJİ gibi, farklı terim kullanma eğiliminin mevcut olduğu görülmüştür. Tanımlamak ve sözlüklerin yapısal bileşenlerini değerlendirmek için, MAKROYAPI (detaylı KELİME-LİSTESİ ile organizasyonu) ve MİKROYAPI (tanımlamaların içerisinde sunulan bilgi kategorileri) gibi terimler de yine bu alanda gelişmiştir.

(Hartman ve James, 1998: 41)

Yukarıda Hartman ve James (1998)’deki “sözlük (dictionary)” tanımının, yapmış olduğumuz Türkçe çevirisi görülmektedir. Öte yandan, özellikle yukarıdaki tanımın başındaki “Bir dildeki kelimeleri alfabetik sırayla...” kısmına karşı eleştirel bir niteliğine sahip olduğu düşünülen, Kocaman (1998)’in aşağıdaki yorumu dikkat çekicidir.

Sözlük, ‘bir dilin sözcüklerini, deyimlerini, deyişlerini, abece düzenine göre sıralayan, anlamlarını açıklayan ya da başka dillerdeki karşılıklarını veren yapıt’ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım genel çizgileriyle doğru olmakla birlikte her tanım gibi eksiktir. Bir kez abece sırası bütün sözlüklerde en yaygın düzenleme olsa da kavramlar dizisi (thesaurus), uyak sözlükleri, tersten abece düzenli sözlükler (reverse dictionaries) gibi özel sözlük düzenlemeleri de vardır. Öte yandan özellikle son yıllarda hazırlanan sözlükler anlam açıklamaları yanında kullanım bilgileri, dilbilgisi özetleri de vermekte, böylece ansiklopedik bir dil kullanım kılavuzu niteliğini de üstlenmiş görünmektedirler. Gerçekten sözlükler baştan sona okunan yapıtlar olmamakla birlikte, dille birlikte gelen toplumsal değerleri kuşaktan kuşağa aktarmak gibi kültürel ve toplumsal bir işlevi de yerine getirmektedirler.

(Kocaman, 1998: 111)

Kocaman (1998)'de görülen yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı gibi, bir sözlük illa ki alfabetik bir sıraya sahip olmak zorunda değildir. Özellikle, Japoncada oldukça sık rastlanılan ters dizime sahip sözlükler, Japoncadaki adıyla “gyakubiki (逆引き)” sözlükleri, Kocaman (1998)'de bahsedilen duruma örnek niteliğindedir. Yine herhangi bir alfabetik sıra dizilişine sahip olmaksızın radikal vuruş sayısına göre yapılan sıralamaya sahip olan “Kanji Sözlükleri (漢字字典 / 漢字辞典)”leri de bu duruma uygun bir diğer örnektir. Dolayısıyla, alfabetik sıralama evrensel bir tabir olmayıp, her dil kendi ihtiyaç ve özelliklerine göre farklı dizilişlere sahip sözlükler üretebilir.

Öte yandan, yukarıdaki tanımların pek çoğunda da açıklandığı hali ile günümüzde bir sözlüğün üstlendiği ve aynı zamanda ondan beklenen görev sadece kelimelerin anlamlarını açıklamak değildir. Kelimelerin anlamlarını açıklamak bir sözlükten beklenen minimum görevlerden biri iken, dil kullanımını, dil özelliklerini, deyişleri, atasözlerini, bazı durumlarda o dile ait dilbilgisel kuralları ve hatta ansiklopedik bilgileri de sözlük kullanıcılarına sunabilmeleri gerekmektedir. Ancak her şeyden önemlisi, tüm bu yukarıda saydıklarımızdan hangisinin ne tür kullanıcılar için gerekli olacağı konusudur. Günümüzde elektronik ortamda sözlük üretilmesi mümkün hale geldiğinden sayfa sayısı gibi bir sınırlama artık mevcut değildir. Bu noktada esas düşünülmesi gereken hangi tür bilginin ne tür kullanıcılar için gerekli olacaktır. Bir sözlük hazırlanırken, öncelikle kullanıcı kitlesinin önceden belirlenmesi ve o kullanıcı kitlesinin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekmektedir.

Japonya’da Sözlük Yazımının Başlangıcı

Nakao (1998)'e göre Japon sözlükçülüğü oldukça eskilere dayanmaktadır (s.36). 4. yy. da Çin’in yazı karakterleri ile birlikte⁵ sözlükbilimsel kavram ve yöntemlerinin de Japonya’ya geçtiği söylenir. Çin’den Japonya’ya geçen bu yazı karakterleri

5 Okimori (2011), bazı düşünürlerin Çince yazı karakterlerin Japonya’ya geçmesinden önce Japonya’nın kendine özgü bir yazı sisteminin olabildiği ve hatta bunların Japon hece sistemi yazısının temelini oluşturmuş olabileceği yönünde bir takım fikir ve savlarının olduğu bilgisini vermekle birlikte, tüm bu fikir ve savların temel dayanağının mevcut olmaması sebebiyle bu tür spekülasyonları ret eder (s.17-18). Ancak öte yandan, Japonya’nın Çince yazı karakterleriyle ilk tanışmasının sanıldığından biraz daha erken olduğu da söylenebilir. Çin’in Hénán (河南省) Eyaleti’nde bulunan Luóyáng (洛阳) şehrinde M.S.25 yılında kurulan Doğu Han (东汉) Hanedanlığı’nın ilk hükümdarı olan Guāng wǔ dì (光武帝) i döneminde Japonya ile olan münasebetler doğrultusunda basılan ve Japoncada “Kannowanonokokuōnoin (漢倭奴国王印)” olarak adlandırılan mühürde (ya da bazı kaynaklarda “漢委奴國王印文” olarak da yazılmaktadır) dönemin Japonya’sının adı olan “Wa (倭)” ilk olarak Çince yazı karakterleri ile yazılmıştır. Bu mühür 1784 yılında Japonya’nın Fukuoka Eyaletinde (福岡県) bulunmuş ve günümüzde halen Fukuoka Şehir Müzesi (福岡市博物館)’nde sergilenmektedir. Yine Japoncada günümüzde “Japonya” anlamına gelen “Wa (和)” karakteri her ne kadar değişime uğramış olsa da, MS.1 yy. a tarihlenen yukarıda bahsi geçen “Wa (倭)” karakterinden geldiğinin genel anlamda kabul gören bir görüş olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bütün bunlar, yazının Japonya’ya geçmiş olduğu tarihleri değiştirmemektedir. Başka bir deyişle MS.1 yy.da her ne kadar Japonya kendi toprakları içerisinde Çin yazısı ile ilk defa tanışmış olsa da, günümüzdeki tarihi bilgiler ışığında yazının sistematik olarak MS.1 yy.da alınıp yaygınlaştırıldığını söylemek mümkün değildir.

Japonya'nın kendi ülkesel gelişimini gerçekleştirebilmesi için öncelikle soylular arasında yaygın hale gelmiştir. Fakat öte yandan Çin yazısının yaygınlaşmaya başlaması, yazının yanında Çin kültürüne ve edebiyatına karşı olan ilgiyi de arttırmıştır (Isamu 2013: 2). Dolayısıyla 7., 8. ve 9. yy.lara gelindiğinde Japonya'da Çince karakterleri açıklayan bir kılavuzun ihtiyaç haline geldiği söylenebilir. Günümüzdekilere kıyasla her ne kadar ilkel olarak nitelendirilseler de, böylece Japonya'da ilk sözlük örnekleri oluşturulmaya başlanmıştır.

Nara döneminde, 720 yılında tamamlanan ve 30 ciltten oluşan Japonya'nın tarihi kaynakçası *Nihonshoki* (日本書紀) 'nin 29. cildinde Japonya'nın yazılmış ilk sözlüğü olduğu düşünülen *Ni'ima* (新字) 'dan bahsedilir⁶. Ancak maalesef bu eser günümüze kadar gelememiştir⁷. Yine devamında 8. ve 9.yy.'larda da Çince sözlük yazımı devam etmiştir. Japonya'da günümüze kadar ulaşan ve halen var olan en eski Çince-Japonca sözlük ise, yazımı 830 yılında Kūkai⁸ (空海) tarafından tamamlanan *Tenreibanshōmeigi* (篆隸万象名義)⁹ olmuştur.

Türk Topraklarında İlk Japonca Eğitimi

Japonya ile Türkiye'nin ilişkileri diğer ülkelere göre çok derin bir geçmişe sahip olmasa da, Japonya'nın Osmanlı ve İslam dünyasına yönelik ilgisinin 1870'li yıllardan itibaren artmaya başladığı görülmektedir (Erkin, 2002: 237). Japonya ile ilk resmi ilişkilerin II. Abdülhamid döneminde başladığı bilinmektedir (Nagaba, 1997). Sonrasında karşılıklı hediye alış-verişi ile devam eden bu ilişkilerin, II. Abdülhamid'in Al-i İmtiyaz nişanını Japon İmparatoru Mutsuhito'ya iletmek amacıyla Japonya'ya gönderdiği Ertuğrul Firkateyni'nin 1890 yılında Japonya'dan ayrılırken fırtınaya yakalanıp kayalıklara çarparak sulara gömülmesiyle farklı bir boyut kazandığı söylenebilir (Dündar, 2011: 387-388). Ertuğrul Firkateyni Faicası'ndan kurtulan az sayıdaki Osmanlı askerini İstanbul'a getiren Japonların arasında bulunan Noda Shōtarō adlı gazeteci ise, bilindiği kadarıyla, Türkiye'deki Japonca Eğitimi başlatan ilk şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır (Dündar, 2011: 389). Bu gazeteci, İstanbul'a olan yolcuğu sırasında gemideki kazazedelerden Türkçe öğrenmeye gayret etmiş ve bu çabaları onu hiç ummadığı bir göreve taşımıştır. 1891 yılında Sultan II. Abdülhamid'le tanışma fırsatı bulduğunda yolculuğu sırasında

6 Bkz. Konno, Shinji. *Jisho kara Mita Nihongo no Rekishi*. Tokyo: Chikumashobo, 2014. s.19.

7 Bkz. Naoko, Keisuke. The State of Bilingual Lexicography in Japan. *International Journal of Lexicography*, Vol.11, No.1, 1998.

8 Aynı şahıs kimi kaynaklarda Kōbōdaishi (弘法大師) olarak da adlandırılmaktadır. Ancak herkes tarafından daha yaygın "Kūkai" adıyla bilinmektedir.

9 Bazı kaynaklar, daha geliştirilmiş olması sebebiyle olsa gerek, 900'lü yılların başında tamamlanan "Shinsenjikyō (新撰字鏡)" yu Japonya'da hazırlanmış en eski sözlük olarak da verebilmektedir. Ancak "Shinsenjikyō (新撰字鏡)" Japonya'da hazırlanan en eski ikinci sözlük olup, tamamlanması "Tenreibanshōmeigi (篆隸万象名義)"den yaklaşık 70 yıl kadar sonra olmuştur.

öğrendiği Türkçe çevresindekileri ve nihayetinde Sultan II. Abdülhamid'i de etkilemiş ve sonuç olarak Sultan, Noda Shōtarō adındaki bu gazetecinin İstanbul'da kalarak Osmanlı subaylarına Japonca dersler vermesini istemiştir (Misawa, vd. 2013: 253-257). Böylece Türkiye toprakları içerisindeki Japonca Eğitimi ilk olarak Osmanlı döneminde 1891-1892 yılları arasında 2 yıl süresince askeri akademide Noda Shōtarō tarafından verilmiştir (Misawa, vd. 2013: 273).

Türkiye ve Japonya'da Basılan Sözlükler

Birinci Dünya Savaşı ve devamında gelen Kurtuluş Savaşı sonrasında kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde ardı ardına yapılan devrimlerden belki de eğitim konusuna en çok etkisi görülen 1928 yılında yapılan Harf Devrimi olmuştur. Cumhuriyet Döneminde gerek Japonya'da gerekse Türkiye'de hazırlanmış olan "Japonca – Türkçe" ya da "Türkçe – Japonca" sözlükleri araştırdığımızda, sayılarının çok da fazla olmadıklarını anlamaktayız. Ancak bu sadece sözlükler hususunda göze çarpan bir unsur olup, Japonya'da yayınlanan Türkiye ile ilgili yayın sayısının göstergesi değildir¹⁰. Öte yandan aşağıdaki listeden de anlaşılacağı gibi, "Japonca – Türkçe / Türkçe – Japonca" olarak hazırlanan ilk sözlüğün aslında Japonya içerisinde hazırlanan diğer iki dilli sözlüklere kıyasla oldukça erken bir döneme rasgeldiği de söylenebilir. 1936 yılında "Türk Japon Cemiyeti"¹¹ (日土協会) tarafından çıkarılan bu sözlük, Hayashi (1992)'de de bahsedildiği gibi, öncelikle elde etmesi oldukça güç olmakla¹² beraber, sözlük içerisinde kullanılan dilin oldukça eski olması sözlüğün günümüzde pratik olarak kullanımını hemen hemen imkânsız hale getirmektedir (s.184). Ancak 1930'lu yıllarda hem Japonya'da hem de Türkiye'de kullanımda olan mevcut söz varlığını bünyesinde belirli ölçüde barındırması açısından ise başka bir önem arz etmektedir.

Aşağıda, 1936 yılında basılan "Türk Japon Cemiyeti"nin yukarıda bahsi geçen sözlüğü başta olmak üzere, günümüze varıncaya değin Türkiye ve Japonya'da basılmış, "Türkçe – Japonca" ve "Japonca – Türkçe" olarak hazırlanmış sözlüklerin kronolojik bir listesi verilmiştir.

- Türk Japon Cemiyeti. *Japonca-Türkçe Türkçe-Japonca Lugat*. Tokyo: Türk-Japon Cemiyeti, 1936.
- Takeuchi, Kazuo. *Türkçe Japonca Sözlük*. Tokyo: Daigaku Shorin, 1987.

10 Shimizu (2013)'te 1910-1939 yılları arasında Japonya'da Türkiye ile ilgili yayınlanan eserlerin listesi verilerek, bu listeye göre, belirtilen 29 yıllık süre içerisinde bile yayınlanan makale sayısının 876, sözlüklerde dâhil olarak kitap sayısının 936 olduğu bilgisi verilir (s.113).

11 Japoncadan direk çeviri yapıldığında "Japon Türk Cemiyeti" olmaktadır.

12 Yapmış olduğumuz elektronik tarama sonucunda, bu eserin Japonya'da Tokyo Üniversitesi (id no:BN09035542) kütüphanesi ve Türkiye'de de Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi (demirbaş no: DTC077985) kütüphanesi gibi kütüphanelerde mevcut olduğu tespit edilmiştir.

- Yoshimitsu, Kubo. *Torukogo Shojiten* (Türkçe Japonca). Tokyo: Tairyūsha, 1987.
- Yoshimitsu, Kubo. *(Zoku) Torukogo Shojiten* (Japonca Türkçe). Tokyo: Tairyūsha, 1987.
- Yoshimitsu, Kubo. *Japonca-Türkçe-İngilizce □ Türkçe-Japonca-İngilizce Sözlük*. Ankara: Tarhan Kitabevi, 1987.
- Takeuchi, Kazuo. *Türkçe Japonca Sözlük (Cep Sözlüğü Versiyonu)*. Tokyo: Daigaku Shorin, 1989.
- Shigeru, Yamashita (Okur, Şehmus. ed.). *Japonca-Türkçe, Türkçe-Japonca Sözlük*. İstanbul, 1992.
- Inuma, Eizo. *Shin-Torukogo Jiten* (Türkçe Japonca). Tokyo: Besutosha, 1996.
- Çankaya, Birsen. *Japonca-Türkçe, Türkçe-Japonca Cep Sözlüğü*. İstanbul: Fono Yayınları, 1997. (Aynı sözlük daha sonradan “Hazırlayan Kısmı: Junri Masuda” olarak değiştirilerek basılmıştır.)
- Demirci, Muharrem. *Japonca Türkçe Sözlük*. İstanbul: Japon Kültür ve Enformasyon Merkezi (J.K.E.M.) Yayınları, 1998.
- Demirci, Muharrem. *Türkçe Japonca Sözlük*. İstanbul: Japon Kültür ve Enformasyon Merkezi (J.K.E.M.) Yayınları, 1999.
- Takeuchi, Kazuo. *Japonca Türkçe Sözlük*. Tokyo: Daigaku Shorin, 2000.
- Mochizuki, K., vd., *Temel Japonca Türkçe Sözlük*, The Japan Foundation Japanese Language Institute / Türkçe Yayın Hakları: Ayraç Yayınevi, 2002.
- Demirci, Muharrem. *Türkçe-Japonca Japonca-Türkçe Cep Sözlüğü*. İstanbul: Japon Kültür ve Enformasyon Merkezi (J.K.E.M.) Yayınları, 2003.

Yukarıdaki listeden de anlaşılacağı gibi, bu çalışma kelime bazında hazırlanan standart iki dilli sözlükleri konu aldığından, kronolojik olarak vermiş olduğumuz sözlük listesine Japoncada kullanılmakta olan ve Çince İmleri bulmak için tasarlanan “Kanji Sözlükleri” başta olmak üzere, belirli sayıda kelimeleri baz alarak konuşma kılavuzu gibi kısa süreli ihtiyaçları belirli bir alan içerisinde karşılamaya yönelik hazırlanan kitaplar ile belirli konulara göre ayırıştırılarda bulunarak kelimeleri standart sözlük anlayışının dışında derleyen çalışmalar dahil edilmemiştir. Bunun sebebi ise bu tür çalışmaların, araştırmamızın bütünlüğünü bozacağı endişesidir. Dolayısıyla, bu çalışmada sadece Japonca ve Türkçe alanlarında hazırlanan standart iki dilli sözlükler ele alınmıştır.

Öte yandan, yukarıdakilerden farklı olarak, her ne kadar ad olarak sözlük başlığını taşımasa da, içerik açısından hazırlandığı dönemde iki dilli standart bir sözlük görmevi görmüş olması muhtemel aşağıdaki eseri de verebilmemiz mümkündür.

- Yonezawa, Ryūtsuke ve Bayat, Zeki. *Türkçe-Japonca Muhavere Kitabı*. Sansaisha Kitap Evi, 1938.

Yine konuşma kılavuzu olarak tasarlandığından bir sözlük dizinine sahip olmasa da, içerisinde günlük yaşantıda kullanılan pek çok Türkçe-Japonca kelimeyi barındırması münasebetiyle, sözlük dışı tasarımlara sahip eserlerin erken dönem örneklerinden biri olarak Mori Masao'nun aşağıdaki çalışması verilebilir.

- Mori, Masao, ed. *Torukogo Kaiwa Renshūchō (Pratik Japonca-Türkçe ve Türkçe-Japonca Konuşma Rehberi)*. Tokyo: Daigakushorin, 1966.

Türkiye’de Basılan Japonca-Türkçe / Türkçe-Japonca Sözlükler

Kunihiro (1998)’de ideal bir sözlükte olması gerekenlerden bahsedilmektedir. Bunlara örnek olarak; kelimeleri tüm sözlük sistemi içerisinde, örneğin sıfat mı, isim mi, fiil mi gibi, sözcük sınıflandırmasını doğru şekilde yerleştirerek tanımlamak; kelimelerin anlamları ile birlikte kullanılabileceği edatları ve ismin hal eklerini örnek cümlelerle birlikte vermek; eşdizimsel kullanımlara yer vermek gibi unsurlar verilebilir (s.59). Kunihiro (1998)’de bahsi geçen bu unsurlar, yukarıda sözlük nedir sorusuna cevap ararken karşılaşılan sözlük tanımlarıyla da örtüşmektedir. Ancak maalesef Türkiye’de basılan iki dilli sözlüklerin sadece bir kısmında yukarıda belirtilen özellikleri görebilmemiz mümkündür. Bunlar genellikle, gerek askeri, gerek ticari, gerekse siyasi sebeplerle olsun, tarihteki ikili ilişkilerimizin daha eskilere dayandığı devletlerin dillerinde hazırlanmış sözlüklerdir. Örneğin, Araplara Türkçe öğretme amacıyla hazırlanan ilk sözlük 11.yy’da yazılmıştır. Yine batılı devletlerden en çok Fransa ile Osmanlı’nın münasebetleri yoğun olduğundan, Topaloğlu ve Kaçalin (2009)’da belirtildiği şekilde, çok dilli bir sözlük olarak hazırlanan François a Mesgnien Meninski’nin 1680 yılındaki “*Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae*” adlı eseri ilk Türkçe-Fransızca sözlük örneği olarak verilebilir (s.412). 1680 yılında hazırlanan bu eser Farsça, Arapça ve Türkçeyi Fransızca olarak açıklayan bir eserdir. Sadece Türkçe ve Fransızca olarak hazırlanan eserlere örnek olarak ise, Thomas-Xavier Bianchi’nin 1837’deki “*Elsine-i Türkiyye ve Fransaviyye’nin Lugatı: Dictionnaire turc-français*”i ve Artin Hindoğlu’nun 1838’deki “*Hazine-i Lugat: Dictionnaire abrege turc-français*”i verilebilir (s.412). Yine Türkçe, Arapça ve Farsça’yı Almanca olarak açıklayan Julius Theadar Zenker’in 1867’deki “*Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch-Dictionnaire turc-arabe-persen*”i de bunlara başka bir örnek teşkil eder (s.412). Öte yandan, Osmanlı devrinde yapılan sözlük çalışmalarına yön veren önemli çalışmalardan bir diğeri de, Sir James W. Redhouse’un 1852-53 yıllarında ilk defa basılan “*Müntahabât-ı Lügât-ı Osmaniyye (A Lexicon, Turkish and*

English)¹³” adlı eseri olmuştur (Karagöz, 2010: 246). Ancak daha önce de bahsettiğimiz gibi, Japonya ve dolayısıyla Japonca ile de ilk tanışma yukarıda saydığımız diğer devletlere göre oldukça yakın bir zamana tekabül ettiğinden, bu Türkçe ve Japonca olarak hazırlanan sözlüklere de tarihsel açıdan yansımıştır. Bu sebeple, Türkçe-Japonca / Japonca-Türkçe olarak hazırlanan ilk sözlük 1936 yılına, Japonya ile karşılıklı konsoloslukların açılmasından sonralara tekabül etmiştir¹⁴.

Diğer bir taraftan, bir önceki bölümde vermiş olduğumuz sözlüklerden oldukça az bir kısmının yurt içerisindeki basımı günümüzde de mevcuttur. Araştırdığımız kadarıyla, bu sözlüklerden aşağıda verdiğimiz sadece 3’ünün basımı halen devam etmektedir.

- Çankaya, Birsen. *Japonca-Türkçe Türkçe-Japonca Cep Sözlüğü*. İstanbul: Fono Yayınları, 1997. (Aynı sözlük daha sonradan “Hazırlayan Kısmı: Junri Masuda” olarak değiştirilerek basılmıştır.)
- Mochizuki, K., vd., *Temel Japonca Türkçe Sözlük*, The Japan Foundation Japanese Language Institute / Türkçe Yayın Hakları: Ayraç Yayınevi, 2002.
- Demirci, Muharrem. *Türkçe-Japonca Japonca-Türkçe Cep Sözlüğü*. İstanbul: Japon Kültür ve Enformasyon Merkezi (J.K.E.M.) Yayınları, 2003.

Yukarıda verdiğimiz sözlükler haricinde, eski kitapçılardan araştırıldığı takdirde, bir önceki bölümde verdiğimiz eserlerden bazılarının da temini zaman zaman mümkün olabilmektedir. Ancak bu sözlüklerin yeni basımları bulunmadığından, genellikle bir ya da iki adetle sınırlı kalmakta ve bu sebeple de toplu sipariş verebilmek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, günümüzde basımı bulunmayan eserler her ne kadar eski kitapçılardan zaman içerisinde temin edilebilir olsa da, yukarıda belirttiğimiz gerekçeler doğrultusunda araştırma konumuzun dışı bırakılması daha uygun olacaktır.

Türkiye içerisinde basımı bulunan Japonca-Türkçe / Türkçe-Japonca (kısaca “J-T/T-J”) sözlükler incelendiğinde daha önceki bölümlerde gördüğümüz sözlük tanımlarındaki öğelerden pek çoğunun bu sözlüklerde mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Ancak, Japoncaya kıyasla hazırlanmaları açısından çok daha evveliyatı olan Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca ya da İngilizce gibi dillerde yazılan sözlüklerde bu tip öğelere rastlamak daha mümkün olabilmektedir. J-T/T-J sözlüklere gelindiğinde ise standart olarak her sözlükte var olduğunu söyleyebildiğimiz, sadece

13 Basılı ilk İngilizce-Türkçe sözlük olarak kabul edilen Sir James W. Redhouse’un bu eseri, 1879-1880 yıllarında Charles Wells tarafından editörlüğü yapılarak geliştirilmiş ve İngilizce-Türkçe/Türkçe-İngilizce olarak 1880 yılında Londra’da tekrar basılmıştır.

14 Japonya ile Türkiye karşılıklı konsolosluklarını 1925 yılında aşmıştır (Nagaba, 1997).

kayıtlı sözcüklerin hedef dilde verilen eşdeğerlerinden ibaret olmaktadır. Fakat özellikle Ayraç Yayınevi tarafından çıkarılan “*Temel Japonca Türkçe Sözlük*”ü bu eleştirilerin dışında tutmakta fayda olduğu düşünülmektedir. Özellikle Japonca temel seviye kelimelerin öğrenimini ve bunların doğru kullanımlarının kavratılmasını hedefleyen bu sözlükte sözcük tanımlamalarının yanı sıra, oldukça fazla sayıda örnek cümle de bulunmaktadır. Diğer bir taraftan, bu sözlüğün en büyük dezavantajı, sözlüğün giriş sayfalarında da yazıldığı gibi kayıtlı sözcük sayısının yalnızca 2873 ile sınırlı olmasıdır. Ancak bu rakam temel seviye kelimeleri düşünüldüğünde pek de azımsanacak bir rakam değildir.

“*Temel Japonca Türkçe Sözlük*” haricinde geriye kalan iki sözlükten biri olan ve Fono Yayınları tarafından basılan “*Japonca-Türkçe Türkçe-Japonca Cep Sözlüğü*” 20000 kelimelik olup, kullanım açısından orta seviye Japoncada faydalanılabilir nitelikte olduğu düşünülebilir. Bir diğeri olan ve Muharrem Demirci tarafından hazırlanan “*Türkçe-Japonca Japonca-Türkçe Cep Sözlüğü*” ise 50000 kelimeliktir ve bu grup içerisinde en gelişmiş olanıdır. Fakat öte yandan, her iki sözlük de cep sözlüğü olarak tasarlandığından, içlerinde olması arzu edilen pek çok bilgi gerek ekonomik, gerekse taşınabilir olması sebebiyle bulunmamaktadır. Bu tür bilgilerin en başında ise, verilen sözcüklerin doğru kullanımını kavratmada çok önemli rol oynayan örnek cümleler gelir.

Yurt içinde basılan J-T/T-J sözlüklerin pek çoğunda en yaygın olarak kullanılan metodun, bir dildeki bir kelimeyi hedef dilde sadece “word to word (kelime eşittir kelime)” şeklinde açıklamak olduğu görülmektedir. Öte yandan, bu sözlüklerde sözcük türlerine ilişkin bilgiler ile sözcüklerin kullanımlarına ilişkin örnek cümleler ve yine bunların sıklıkla karşılaşılan eşdizimli sözcüklerine ilişkin bilgilerin hiç biri bu eserlerde bulunmamaktadır. Bu durum her ne kadar yukarıda da belirtildiği gibi bu sözlüklerin cep sözlüğü olarak tasarlanmış olmaları sebebiyle içlerinde sadece minimum gerekliliklere yer verebilmelerinden kaynaklansa da, bu tür bilgiler kullanıcılar açısından çok büyük bir önem arz etmektedir. Ancak maalesef pek çok yayıncı, editör ve sözlük yazarı bu tür bilgileri maalesef minimum gereklilik kapsamında ele almaktadır.

Hazırlanan bu sözlüklerde minimum gereklilik olarak genellikle ele alınan, sözlükteki kayıtlı kelimelerin eşdeğerliklerini hedef dilde “word to word” yani “kelime eşittir kelime” şeklinde verme yöntemidir. Bu yöntem aslında, sözlüğün hazırlandığı dilin ait olduğu her iki kültürde var olan somut nesnelere söz konusu olduğunda belli bir noktaya kadar geçerlidir. Özellikle somut nesnelere tıpkı “gösterme” yönteminde olduğu gibi başka bir dilde adlandırırken “word to word” yani “kelime eşittir kelime” şeklinde açıklamamız yeterli görülebilir. Ancak, bir sözlükte bulunması gerekenler sadece somut nesnelere ibaret değildir. Diğer bir yandan, tanımlamak istediğimiz nesne eğer konuşma anında işaret edip gösterebileceğimiz bir alan içe-

risinde değilse, “dolaylama” yöntemiyle de onu ifade etmemiz mümkündür. Örneğin, Bloomfield (1961)’da, “elma” sözcüğünün dolaylamasına ilişkin şöyle bir örnek verilmekte olup; “Elma, çok tanınan, sert etli, düz kabuklu, büyüklüğü, biçimi, rengi ve asit derecesi değişken olan Malus cinsinden ağaçların yuvarlak meyvesidir.” denilmektedir. Dolayısıyla, dolaylama yöntemi biraz da, o kelimenin teknik açıklamasıdır denilebilir. Ancak Türkiye içerisinde basılan J-T/T-J sözlükler başta olmak üzere, diğer pek çok iki dilli sözlüklerde de benzer bir yöntemle karşılaşmamız pek mümkün olamamaktadır.

Yeni bir dili öğrenirken bir sözlüğün rolü ve üstlendiği görev sanıldığından çok daha büyüktür. Örneğin başlangıç seviyesinde, Japonca öğrenen öğrencilerden dilbilgisi kalıplarını daha iyi kavrayabilmeleri için sınıfta işlenen kalıplarla ilgili cümleler kurmaları istenildiğinde, bu sözlüklerde çoğunlukla tercih edilen “kelime eşittir kelime (word to word)” yönteminin o sözcüğü kullanıcıya doğru kavratmada ne derece yeterli olduğu (ya da olmadığı), bariz bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Bunu birkaç örnek ile somutlaştıracak olursak, Japonca’yı seçmeli ders olarak alan ve temel seviyenin ikinci yarısına devam etmekte olan öğrencilerden işlenen konuyla ilgili olarak cümle kurmaları istenildiğinde aşağıdaki örneklerle¹⁵ karşılaşılmıştır.

Ör.1: 「この服の値段が安いのは随分きれいです。」

Kono fuku no nedan ga yasui no wa zuibun kirei desu.

Öğrenci çevirisi: Bu elbisenin fiyatının ucuz olması oldukça güzel.

Elde edilen anlam: Bu elbisenin fiyatının ucuz olması oldukça estetik-zarif.

Ör.2: 「積極的な文書」

Sekkyokuteki na Bunsho

Öğrencinin çevirisi: Olumlu Cümleler

Elde edilen anlam: Pozitif düşünceli cümleler.

Ör.3: 「お母さんはいつもきれいな料理を作ってくれます。」

Okāsan wa itsumo kirei na ryōri o tsukutte kuremasu.

Öğrencinin çevirisi: Anneniz her zaman güzel yemekler yapmaktadır.

Elde edilen anlam: Anneniz her zaman göze hoş görünen yemekler yapmaktadır.

¹⁵ Bu örnekler, Kolukisa, A. Aycan. “Nasıl Bir Sözlük Yazalım?”. 12. Türkiye Japonca Öğretmenleri Toplantısı Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, Kayseri, (2013): 71-80.’dan alınmıştır.

Yukarıdaki gibi örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla beraber, bu örneklerdeki mevcut hatalar öğrenci kaynaklı olmayıp, kullanılan sözlüklerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Türkiye’de basımı bulunan J-T/T-J sözlüklere baktığımızda, ilk örneğimizde kullanılan “güzel” sözcüğü için sırasıyla “きれいな(kirei na), 美しい(utsukushii), いい/良い(ii/yoi), 素敵な(suteki na), 可愛い(kawaii)¹⁶” şeklindeki kavramlar sıralanmakta, ancak bu kavramların dil içerisinde nasıl kullanılacağına dair örnek cümleler bulunmamaktadır. Bir diğerinde ise aynı “güzel” sözcüğü için “kirei na, utsukushii, mibae no, subarashii, kawaii¹⁷” biçimindeki tanımlar mevcuttur, ancak yine bu sözcüklerin kullanıma ilişkin tek bir örnek dahi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, öğrencinin hangi bağlamda hangi sözcüğü seçip kullanacağı tamamen tombala mantığına bağlı olup, tıpkı elimize gelen ilk rakamı torbadan çektiğimiz gibi, öğrenci “güzel” sözcüğünün karşısında bulunan ilk sözcüğü alarak kullanmıştır. Başka bir öğrencinin başlık olarak kurduğu “olumlu cümleler” ise yine dikkat çekici örneklerden biridir. Bu örnek, öğrencinin verilen ödevde başlık vermek istemesi neticesinde sözlükten “olumlu” ifadesinin eşdeğeri olarak bulduğu “sekk-yokuteki na” sözcüğüne Japoncada “cümle” ya da “cümleler” anlamına gelen “bunshō”yu eklemesi sonucunda elde edilmiştir. Ancak öğrencinin sözlükten araştırıp bulduğu bu başlık umduğu gibi “olumlu cümleler” anlamını içermeyip, “sekk-yokuteki na”nın “hayatın olumlu yönlerini görmeye çaba gösteren” anlamındaki “olumlu” ifade ettiğinden, elde edilen başlık “olumlu düşünen cümleler” haline gelmiştir. Örnek 3’te de durum çok farklı olmayıp, Japonca eşdeğeri olarak verilen “kirei” sözcüğünün Türkçedeki “güzel” gibi “damak zevki olarak beğenilen” şeklinde bir anlam genişlemesi mevcut olmadığından, yalnızca dış görünüş güzelliğiyle sınırlı kalabilmektedir. Öğrencilerin kurmuş olduğu bu cümleleri düzelttiğimiz takdirde ise “Hocam biz cümle kuruyoruz siz beğenmiyorsunuz...” şeklinde başlayan yorumları “sözlükte öyle yazıyordu” şeklindeki savunmalar takip etmektedir. Sonuç olarak da öğrenciler sözlükten araştırıp buldukları her kelimeyi istedikleri bağlamda kullanıp kullanamayacaklarını öğretmene sorup kontrol ettirme gibi bir yol izlemeye başlarlar ki, bu da öğrencilerin sınıf dışında yapacakları bireysel çalışmalara ket vuran ve oldukça istenmeyen bir durumdur.

Yukarıda sergilenen mevcut durum, Türkiye’deki Japonca alanındaki sözlük çalışmalarının yetersiz olduğunu ve hale hazırda basımı bulunan sözlüklerin de yeterli derecede bilimsel verilere dayanmamakta olduğunu işaret etmektedir. Bir sözlük muhakkak suretle istatistikî somut verilere dayanmalıdır. Ancak bu da “veri tabanı”, diğer bir ifadeyle “derlem” çalışmaları ile mümkün hale gelebilmektedir. Türkiye’de son yıllarda bu konuda oldukça başarılı adımlar atılmış ve halen de atılmaya devam etmektedir. Bu çalışmalara en somut örnek olarak, “Türkçe Ulusal

¹⁶ Demirci, Muharrem. Japonca- Türkçe / Türkçe-Japonca Cep Sözlüğü, İstanbul: J.K.E.M., 2003.

¹⁷ Çankaya, Birsen. Japonca Cep Sözlüğü, Fono Yayınları Sözlük Dizisi, 1997.

Derlemi (Turkish National Corpus)” verilebilir. Aşağıda adresi bulunan bu site henüz tanıtım sürümünde olmasına rağmen, oldukça başarılı bir şekilde hazırlanarak taranan sözcüklerin kullanım sıklığı frekanslarını da vermektedir. Bu veri özellikle yabancılara yönelik tek dilli bir “Türkçe Öğrenim Sözlüğü” hazırlanacağı zaman gerekli olacak kilit niteliğinde bir bilgidir.

<http://www.tnc.org.tr/index.php/tr/>

Japonya’daki veri tabanlarına baktığımız takdirde ise, bunların en başında “Japon Dili Ulusal Araştırmalar Merkezi (国立国語研究所 - NINJAL)” tarafından hazırlanan ve özellikle ücretsiz olarak kullanılabilmesiyle de dikkat çeken “Shōnagon (□□□)” gelmektedir. Yine aynı araştırma merkezi tarafından yayınlanan ve daha detaylı verilere ulaşmak isteyenlere yönelik olarak tasarlanan başka veri tabanları da bulunmaktadır¹⁸.

<http://www.kotonoha.gr.jp/shonagon/>

Öte yandan yukarıda verdiklerimizin dışında, Türkçe de dâhil olmak üzere çok dilli bir web sözlüğü özelliğine sahip olan aşağıdaki web sitesi de özellikle Japonca kullanım örneklerini bünyesinde barındırması ve girilen Japonca kelimeler ile hangi seviyede karşılaşıldığının saptanabilmesi açısından oldukça önemli bir kaynakça niteliğindedir. Yine istenildiği takdirde aynı site üzerinden, girilen anahtar kelime vasıtasıyla sayıları oldukça fazla olan kullanım örneklerine ulaşılabilir de mümkündür.

<http://chuta.jp/>

Japonca öğrenen öğrencilerin hatalı kullanımlarına ilişkin veriler toplama açısından oldukça faydalı olduğu düşünülen bir diğer çalışma ise “Teramura Goyōreishū Dētabēsu (寺村語用例集データベース)”¹⁹ dir. Aşağıda adresini verdiğimiz bu site, sözcük sınıflandırmasına göre ana bir dizine sahip olup, araştırmak istediğimiz sözcük türü (örneğin, sıfat, isim, fiil, vb) girildiği takdirde bu türler arasından filtreleme yapılma suretiyle dünyanın çeşitli ülkelerindeki Japonca öğrencilerinin öğrenimleri sırasında yapmış oldukları kullanım hatalarını gösterebilmektedir. Fakat öte yandan bu veri tabanında serbest tarama ya da diğer bir deyişle anahtar kelime aramasının yapılamaması kullanım kolaylığı açısından biraz sıkıntı yaratmaktadır.

<http://teramuradb.ninjal.ac.jp/db/>

Son olarak ise, temel seviyede kullanılan fiilleri açıklamada oldukça faydalı olabilecek bir diğer çalışma olan “Kihon Dōshi Handobukku (基本動詞ハンドブック

¹⁸ Yayınlanmakta olan ücretli ücretsiz veri tabanları (derlem) hususunda aşağıdaki adreslere bakınız.

http://www.ninjal.ac.jp/corpus_center/bccwj/index.html

http://www.ninjal.ac.jp/corpus_center/subscription.html

¹⁹ Daha detaylı bilgi için bkz. <http://www.ninjal.ac.jp/teramuragoyoureishu/>

ク)²⁰” verilebilir. Aşağıda adresini verdiğimiz bu site, temel fiiller ve bunların detaylandırılmış kullanım bilgileri başta olmak üzere verilen fiillerin eşdizimli sözcüklerini, eş ve zıt anlamlı karşılıklarını ve tüm bunların yanında edat kullanımları da dâhil daha pek çok bilgiyi tıpkı bir internet ağı gibi bağlantılı bir şekilde tüm detaylarıyla açıklamaktadır. Ayrıca, örnek cümlelerdeki dinleme sekmesi ile cümleleri orijinal Japonca telaffuzları ile birlikte dinleyebilmek mümkün olduğundan, temel fiillerin kullanım detaylarına ilişkin pek çok bilginin yanı sıra telaffuz bilgilerini de içeren nadir bir çalışma niteliğindedir.

<http://verbhandbook.ninjal.ac.jp/headwords/>

Yukarıda vermiş olduğumuz bu sitelerin tamamı Japonca-Türkçe / Türkçe-Japonca sözlük yazımında faydalanılabilecek somut ve istatistikî bilgileri içermektedirler. Hazırlanacak olan sözlüğün hangi amaca ve kitleye hizmet edeceği belirlendikten sonra bu amaç doğrultusunda bilimsel verilere dayalı bir sözlüğün oluşturulabilmesi çağımızda artık mümkün hale gelmiştir. Özellikle son yıllarda internet, bilgisayar, tablet ve internet bağlantılı cep telefonlarının da yaygınlaşması ile bilgi erişimi konusundaki sıkıntılar geçen 15-20 yıla kıyasla aşılmış durumdadır. Önceden hazırlanmış ve kullanıcılarının erişimine sunulmuş olan veri tabanları da bunun en somut örneği olarak gösterilebilir. Dolayısıyla artık çağın sunduğu bu imkânların kullanılıp yeni nesil sözlüklerin hazırlanma zamanı gelmiştir. Bu ihtiyacın en somut örnekleri, yukarıda sadece bir kaçını sıraladığımız, sözlük kullanıcıları olan öğrencilerin kurmuş olduğu cümlelerde bulunmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmamızda “sözlük nedir ve nasıl doğmuştur” sorusu başta olmak üzere, tarihi süreç içerisinde Japonya ile ilişkilerin Türkiye’deki Japonca eğitimini ilk nasıl ve ne şekilde başlattığına da değinerek, Türkçe-Japonca ve Japonca-Türkçe sözlüklerin tarihsel gelişimlerini inceledik. Yukarıda da gördüğümüz kadarıyla, Japonca-Türkçe alanında şuana kadar basılmış olan sözlüklerin yaklaşık olarak yarısının Türkiye’de, kalan yarısının da Japonya’da basıldığını söylemek mümkündür. Ancak ulaşılabilirlikleri yönünden değerlendirdiklerinde sözlük sayının oldukça az rakamlarla sınırlı kaldığı da başka bir gerçektir. Türkiye’de basımı devam eden J-T/T-J sözlükleri incelediğimiz de ise, bunların ya sözcük sayısının oldukça az, ya da cep sözlüğü olarak üretildiklerinden ele alınan madde başlıklarındaki kelimelerin dil içerisindeki kullanımına ilişkin örnek cümleler başta olarak, kullanıcı açısından gerekli olan daha pek çok bilgi de bu sözlüklerde bulunmamaktadır. Bu durum ise, Japonca eğitimi gören öğrenciler başta olmak üzere çeşitli kurslarda ya da kendi çabasıyla Japonca öğrenen bireyler açısından da oldukça büyük bir dezavantaj oluşturmaktadır.

²⁰ Daha detaylı bilgi için bkz. <http://verbhandbook.ninjal.ac.jp/>

Yukarıdaki çıkarımlarımız doğrultusunda, günümüzde JT/TJ alanında daha modern ve bilimsel çalışmalara dayanan sözlüklere ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Öte yandan Japonca dışındaki diğer dillerin birçoğunun²¹ da benzer bir kaderi paylaştıkları görülmektedir. Diğer dillerde hazırlanmış iki dilli sözlüklerin oldukça az bir kısmında eşdizimli sözcükleri, kullanım örneklerini, vb. görebilmemiz mümkündür.

Sonuç olarak, çağın iletişim ve bilgi çağı olduğu günümüzde, gerek elektronik gerekse kâğıt olsun, hazırlanacak iki dilli sözlükler başta olmak üzere diğer alan ve tipteki sözlüklerin de bu çağa ayak uydurması gerekmektedir. Özellikle internet ağının yaygınlaşmasıyla, pek çok dilde hazırlanmış veri tabanlarına(derlemlere) uzaktan erişim çağımızda mümkün hale gelmiştir. Bunların sözlükbilim çalışmalarına ve neticesinde hazırlanacak olan Japonca-Türkçe ve Türkçe-Japonca sözlükler başta olmak üzere diğer dillerdeki sözlüklere de yansıtılması gerekmektedir. Ancak, bu yapılırken muhakkak suretle kullanıcı ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiği de bir başka konudur.

Kaynakça

- Bloomfield, L. “Anlam”. *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi (Çev.Şeyda Ozil)*. İstanbul: Multilingual, 1999. (Orijinal Yayın: Bloomfield, L. *Language*, New York: Holt, Rinehart & Winston, 1961)
- Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., Cilt: 4, 2007.
- Durmuş, İsmail. “Sözlük.” *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2009: 398-401. (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370251.pdf>)
- Dündar, A. Merthan. “Muhayyel Tarihe İtiraz: Ertuğrul Faciası, Yamada Torajiro ve Abdülhalim Noda Shotaro Üzerine.”, (*Proceedings of IV. International Turkology Congress, Hoca Ahmet Yesevi International Turk-Kazak University*, 13-14th May 2011, Turkistan / Kazakistan (2011): 387-388.
- Erkin, H. Can. “Japon Gezgin Ienaga Toyokichi’nin 1899-1900 Anıları” Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), Sayı:13, (2002): 237-243.
- “Güzel” Tanım. Çankaya, Birsen. *Japonca Cep Sözlüğü*, İstanbul: Fono Yayınları, 1997.
- “Güzel” Tanım. Demirci, Muharrem. *Japonca- Türkçe / Türkçe-Japonca Cep Sözlüğü*, İstanbul: Japon Kültür ve Enformasyon Merkezi (J.K.E.M.), 2003.

21 Bazı kaynaklarda diller “nadir dil” ve “bunların dışındaki diller” olarak ayrılmaktadır. Ancak yurt dışındaki çalışmalar da göz önünde bulundurularak, bu kavramın sınırlarını çizmenin oldukça zor olduğu düşünülmektedir. Bazı çalışmalara göre “nadir dil”, “dünya üzerinde oldukça az sayıda kişinin konuştuğu dil”, bazı çalışmalara göre ise “kendi ülkesinde konuşabilen sayısının oldukça az olduğu dil” anlamında kullanılmaktadır. Bu çalışma bu tür bir ayrımın yapılmasını reddetmekle birlikte, konuya evrensel bir çerçeveden bakıldığında “dünya üzerinde az sayıda kişinin konuştuğu dil” anlamında kullanılmasını daha mantıklı bulur.

- Hartman, R.R. ve James, G. *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge, 1998.
- Hayakawa, Isamu. *A Historical Study of English Lexicography in UK, USA and Japan*. Amazon Service International Inc, 2013. (kindle ver.)
- Hayashi, Toru. "Torukogo no Jisho." *Sekai no Jisho*, Tokyo: Kenkyusha, 1992: 183-188.
- Higashi, Nobuyuki. "Jishogaku no Tanjō." *Gekkan Gengo*, Vol.24, No. 6, (1995): 20-29
- Ishikawa, Shin'ichirō. "Kyōki Nettowāku Bunseki wo Fumaeta Ruigigo Teigi no Seichika – Kōpasu Junkyo Nihongo Jisho no Kanōsei." *Tōkei Sūri Kenkyū Kyōdō-kenkyū Repōto 308*, (2014): 1-21.
- Kocaman, A. "Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük." *Kebikeç*, Sayı 6, (1998): 111-113.
- Kolukisa, A. Aycan. "Nasıl Bir Sözlük Yazalım?". 12. Türkiye Japonca Öğretmenleri Toplantısı Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, Kayseri, (2013): 71-80.
- Konno, Shinji. *Jisho kara Mita Nihongo no Rekishi*. Tokyo: Chikumashobo, 2014.
- Kunihiro, Tetsuya. "Ningenyō-jiten no Risō." *Information Processing Society of Japan*, Vol.106, Japan: IPSJ, (1998): 59-62.
- Misawa, Nobuo ve Akçadağ, Gökür. "The Beginning of the Japanese Language Education in the Ottoman Empire." *The Journal of Ottoman Studies (The Ottoman World of Thought and Education I)*, Issue: 41, (2013): 253-257.
- Nagaba, Hiroshi. "Japan and Turkey Historical Process For Diplomatic Relations." *Perceptions*, Vol.II, September-November, 1997. (<http://sam.gov.tr/tr/japan-and-turkey-historical-process-for-diplomatic-relations/>)
- Nakao, Keisuke. "The State of Bilingual Lexicography in Japan." *International Journal of Lexicography*, Vol.11, No.1, (1998): 35-50.
- NHK Hōsōbunkakenkyūka. *NHK Nihongo Hatsuron Akusento Jiten*. Nihonhōsōshuppanyōkai, 1998.
- Okimori, Takuya. *Nihon no Kanji 1600 Nen no Rekishi*. Tokyo: Bere Shuppan, 2011.
- Shimizu, Ken. "Kaidai - Nihon ni Okeru Toruko Kankei Bunken." *Chiba Daigaku Jinbunshakaigakka Kenkyūka Purojekuto Hōkokusho 232*, (2013): 113-132.
- Shinmura, Izuru. *Kōjien (6th ed.) DVD-Rom Ban* (Elektronik Versiyonu). Iwanami Shoten, 2008.
- "Sözlük" Tanım. *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*. TDK Yayınları. Erişim: 08 Mart 2015. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts)
- "Sözlük" Tanım. *Dijital Daijisen*. Tokyo: Shogakkan, Aralık 2014 Versiyonu.
- Sterkenburg, Piet van. "The' dictionary: Definition and history." *A Practical Guide to Lexicography*. Ed. Piet van Sterkenburg. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003. 3-17.
- Sugimoto Tsutomu. *Jisho-jiten no kenkyū*. Tokyo: Yasakashobō, 1999.
- Topaloğlu, Ahmet ve Kaçalın, Mustafa S. "Sözlük." *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2009: 402-414. (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370253.pdf>)